

De middeleeuwen door de ogen van twee commissies

DE CANON EN DE TIEN TIJDVAKKEN

Geschiedenis kan geen zekerheden bieden, al helemaal niet waar het gaat om 'ons' nationale verleden, zo meent de historicus Peter W. Klein. In 2004 publiceerde hij een essaybundel over duizend jaar vaderlandse geschiedenis waarin hij betoogde dat er niet één geschiedenis is, hooguit zijn er interpretaties. Hoe komen de middeleeuwen er vanaf in de canon en de tien tijdvakken? Welke interpretaties zien we terug in de keuzes die gemaakt zijn?

Juist over de indeling van de middeleeuwen in de twee tijdvakken genaamd 'Monniken en Ridders' en 'Steden en Staten' is veel controverse. Er zit immers een kanjer van een fout in de tijdvakindeling. De naam voor de vroege middeleeuwen (500-1000) klopt niet, omdat er tot de elfde eeuw helemaal geen ridders waren. Toen de fout naar voren kwam, bleek deze niet meer te herstellen en daarom is er nu een tijdvakbenaming die inhoudelijk gezien niet deugt. De tijdvakindeling van de middeleeuwen staat dus als geen ander ter discussie.

Niet alleen bij de benaming kunnen vraagtekens geplaatst worden, ook op de splitsing in twee verschillende tijden kun je kritiek uiten. Is het niet lastig voor leerlingen om enerzijds te leren dat de periode van 500 tot 1500 middeleeuwen genoemd wordt, terwijl anderzijds in de lesmethoden voortdurend gesproken wordt over twee afzonderlijke tijdvakken? Maar er valt ook iets voor te zeggen: de ontwikkelingen in die duizend jaar zijn zodanig geweest dat de wereld er in 1500 totaal anders uitzag dan in 500 waardoor het onmogelijk is om te spreken van een aaneengesloten periode.

Concretisering van kenmerken

Doen de kenmerkende aspecten die vastzitten aan de

tijdvakken en de canonvensters die horen bij de middeleeuwen recht aan deze complexe tijd in de geschiedenis? Als we kijken naar De Rooij dan zien we dat in de kenmerkende aspecten de hoofdlijnen zijn vastgelegd. Deze zijn gericht op drie gebieden: godsdienst, politiek en bestuur, en economie. Hier valt niet veel tegenin te brengen. Hooguit zullen bepaalde historici menen dat weinig aandacht uitgaat naar sociale geschiedenis. Omdat de kenmerkende aspecten abstract zijn en gericht op algemene ontwikkelingen bestaat echter voldoende ruimte voor de individuele docent om op eigen wijze invulling te geven aan het concretiseren van de gebeurtenissen. Ook kan hierbij aandacht besteed worden aan sociale aspecten of aan cultuurgeschiedenis. Hiervoor kan de canon een houvast bieden. In de persoon van Karel de Grote komen ontwikkelingen samen, zoals de verspreiding van het christendom en feodaliteit, die typerend zijn voor de vroege middeleeuwen. Daarnaast stimuleerde Karel de Grote de aandacht voor cultuur en onderwijs. Aan de hand van één canonvenster kunnen dus meerdere kenmerkende aspecten behandeld worden. We zien dit in verschillende lesmethoden gebeuren en de canoncommissie heeft laten blijken dat dit gezien wordt als een goede manier om vensters en tijdvakken

1950

met elkaar te verenigen. Een aantal andere 'middeleeuwse' canonvensters kan op eenzelfde manier gekoppeld worden aan één of meerdere kenmerkende aspecten. In figuur 1 is dit te zien.

Floris V: omstreden graaf

Hier stuiten we echter op een veelgehoorde klacht ten aanzien van de canon. De vensters zouden volgens sommige critici onevenwichtig verdeeld zijn over de geschiedenis. Bij de middeleeuwen zien we slechts twee vensters die passen in het tijdvak 'Monniken en Ridders' en wel vier vensters voor het tijdvak 'Steden en Staten'. Deze vensters zijn echter niet allemaal duidelijk te verbinden aan de aspecten van het tijdvak. Wat omvang en reikwijdte betreft bestaan grote verschillen tussen de onderwerpen. Neem bijvoorbeeld het venster van Karel de Grote in vergelijking met 'Hebban olla vogala': het venster over het Nederlands op schrift. Het is van belang om te benadrukken dat op dit gebied creativiteit van docenten wordt aangemoedigd. Het is bij deze twee vensters heel goed mogelijk een verband te leggen tussen Karel de Grote en het ontstaan van middeleeuwse literatuur, waaronder de latere Karelromans. De canoncommissie geeft in de uitleg bij de canonvensters herhaaldelijk aan dat het onderwerp van het venster niet helemaal letterlijk genomen hoeft te worden. Afgeleide onderwerpen worden door de commissie als zogenaamde vertakkingen benoemd.

Opvallend is dat de canoncommissie veel onderwerpen heeft gekozen die in een internationale context behandeld kunnen worden, maar er is een aantal vensters die duidelijk gericht is op vaderlandse geschiedenis. Eén daarvan is het venster over Floris V. Deze beroemde graaf van Holland die door zijn eigen edelen werd ontvoerd en vermoord, is eeuwenlang door legendevorming omgeven. In geschiedenisboekjes werd hij neergezet als held, maar ook als lafaard, als een verkrachter, een slecht of juist briljant bestuurder. Als geen ander is hij dus, zoals Peter W. Klein opmerkte, slachtoffer geworden van vele interpretaties. Waarom is het belangrijk dat kinderen van nu leren over deze omstreden graaf en hoe valt deze historische figuur te koppelen aan de algemene ontwikkelingen in de middeleeuwen? Waar de figuur van Karel de Grote in geen enkele lesmethode ontbreekt, zien we dat Floris V

niet vanzelfsprekend behandeld wordt. Toch kan ook hij wel in verband worden gebracht met kenmerkende aspecten. Hierbij is het dan van belang dat de politieke en bestuurlijke activiteiten van Floris V worden belicht. Graaf Floris kan gezien worden als voorbeeld van een bestuur-

'Er zit immers een kanjer van een fout in de tijdvakindeling'

der op het grensgebied tussen feodaliteit en het begin van staatsvorming en centralisatie. Ook heeft Floris V veel gedaan voor de handel en de opkomst van steden zoals Dordrecht. Het is dus goed mogelijk om de tijdvakken en de kenmerkende aspecten op een logische manier met elkaar in verband te brengen, al ligt dit bij het ene venster veel meer voor de hand dan bij het andere.

Thema's door de tijd heen

Tot slot is het nog aardig om te vermelden dat de canoncommissie suggesties heeft gedaan voor het aanbrengen van rode draden door de geschiedenis. Een voorbeeld van zo'n tijdoverstijgend thema is de verstedelijking van Nederland en de ontwikkeling van de handel. Vanaf de elfde eeuw en de opkomst van de steden in de late middeleeuwen tot aan de huidige tijd met de haven van Rotterdam als belangrijk handelsknooppunt kunnen de economische en geografische ontwikkelingen van Nederland in kaart worden gebracht. Vensters die daarbij passen zijn de Hanze, de grachtengordel en de haven van Rotterdam. Alhoewel dit slechts een suggestie is, zien we dat deze benadering in veel lesmethoden voor de bovenbouw gevolgd wordt. Het is een goede manier om te voorkomen dat leerlingen straks de geschiedenis alleen nog maar kennen als het oplepelen van rijtjes kenmerkende aspecten of als een losse verzameling onderwerpen die ze moeten kunnen opdreunen.

Figuur 1

TIJDVAKKEN EN VENSTERS

KENMERKENDE ASPECTEN

DE TIJD VAN MONNIKEN EN RIDDERS

Willibrord
Karel de Grote

De verspreiding van het christendom
Hofstelsel en horigheid
De verhouding tussen heer en vazal

DE TIJD VAN STEDEN EN STATEN

Floris V
Hebban olla
vogela
Erasmus
De Hanze

De verhouding tussen heer en vazal
Begin van staatsvorming en centralisatie
Toenemende zelfstandigheid van steden
Opkomst van handel en het ontstaan van steden

